

Dünden Bugüne Dünyada Var Olan Dertler ve Kapitalizmde Lider Sorunu

Adem Ayık, Doktora Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Bölümü, ademayik@web.de, ORC-ID: 0009-0006-4447-7320.

Öz

Bu makalede politik açıdan liderlik ve popülizm kavramları incelenmektedir. Popülizm halk egemenliği olarak bakılsa bile popülist söylem halkın temel korku ve düşüncelerine hedef alır. Popülist liderlerin her toplumsal konuda ve problemde bir çözümü, reçeteleri vardır. Politik düzlemde öteki ben ayrışımı düşman yaratır; kaygılar artar. Lider üstün bir ahlaka ve bilgiye sahiptir. Takip edilmezse toplum yok olabilir. Bu ve benzeri duyguların ağırlık kazandığı günümüz demokrasilerinde liderlerin nitelikleri geleceğin şekillenmesinde çok önemlidir. Liderler popülerleştikçe ülkelerin politik ve ekonomik sorunları artmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Popülizm, Liderlik, Kriz*

JEL Kodları: *E60, E69*

The Troubles that Exist in the World from Past to Present and the Leader Problem of Capitalism

Abstract

This article examines the concepts of leadership and populism from a political perspective. Although populism is seen as the sovereignty of the people, populist discourse targets the basic fears and thoughts of the people. Populist leaders have a solution and a recipe for every social issue and problem. On the political plane, the distinction between the other and the self creates the enemy; growing concerns in society. The leader has superior morality and knowledge. If this is not followed, society may perish. In today's democracies, where these and similar feelings gain weight, the qualities of leaders are very important in shaping the future. As the leaders become more popular, the political and economic problems of the countries increase.

Key Words: *Populism, Leadership, Crisis*

JEL Codes: *E60, E69*

Giriş

Dünya tarihi, en genel haliyle özetlenecek olursa, farklı açılardan bakılınca değışecek, bir sürü “iyi” ve “kötü” olaylarla doludur. Toplumların artık yumurta mı tavuktan, tavuk mu yumurtadan çıkar noktasına gelen ve bu olayların sebeplerine etki eden sahip oldukları Adalet, bilgi, bilinç vb. konulardaki düzeylerinden, o toplumlar içinden çıkan yöneticilerine, toplumu oluşturan bireyler ve guruplar ya da ülkeler arası çıkar çatışmalarından, tabiattan kaynaklanan sebeplere kadar bir çok nedenle değışen bu olaylar, bu sebepleriyle ayrı ayrı ele alınabilir, hepsi aslında birbiriyle ilişkili olmakla birlikte, ayrı ayrı birer çalışmanın konusu da olabilir. Ama tarihte öne çıkan sorunlardan çıkış/kurtuluş hikayelerinde genelde öne çıkarılan: liderler ve oynadıkları rollerdir. Tıpkı bugün ve yakın zamanda da olduğu gibi...

Bu yazıyı hazırlayanın sürdürülebilirlik, enerji ve çevre üzerine yaptığı çalışmalarda da tespit ettiği, toplumların sürdürülebilirlik adına yaptıkları her şeyde unuttuklarında bedeller ödemediği, yani olmazsa olmazların en başında: Adalet, Vicdan, Akıl kavramları gelmektedir. İşte bu çalışmada da temelde akılda tutulması gereken, bu önemli değerlere sahip olmayan hiçbir yapının/yönetimin/toplumun/liderin/projenin/işin devamlılığının veya sürdürülebilirliğinin olmayacağıdır. Şimdiye kadar bunlara sahip olmayanın ömrü de eninde sonunda son bulmuştur.

Bu temel değerlendirmeyi yaptıktan sonra, bu yazının amacının, liderlik kavramı üzerine zaten var olan sayısız teorik çalışmaya bir yenisini eklemek ve tekrara düşmek olmadığını belirtmek gerekir. Gülnaz Kılıç Özkaynar'ın “Tarihte Öne Çıkan Türk Lider Örnekleri Üzerine Bir İnceleme” başlıklı çalışması gibi çalışmalar, Türkiye'deki örneklerden hareketle liderlik çeşitleri üzerine detaylıca bilgi vermektedir (Özkaynar, 2017).

Bu yazıdaki önemli amaçlardan biri, eskiden beri Dünya'ya iyi gelmemiş süreçlerle karşılaştırıldığında da görüleceği gibi, son yıllarda yine böyle artmaya başlayan ve özellikle de bu son Ukrayna gelişmeleriyle iyice ayyuka çıkan hatalar zincirinin önemli bir parçası olduğuna inanılan liderlik kavramına, gerek Türkiye, gerekse Dünya'dan başka örneklerden hareketle dikkatleri çekmektir.

Liderlik kavramının ayrıca ele alındığı bu yazının dışında, çalışmayı hazırlayan, bu sürecin öncesi ile ilgili gelişmeleri ve bu süreci de önemli başlıklarıyla ele alan başka ilgili bir çalışmayı da bu çalışmaya paralel olarak hazırlamaktadır.

Bu çalışmalar sayesinde düne de bakarak, bugün olanların daha detaylı ve sağlıklı bir analizine katkıda bulunmak da amaçlardan biridir. Bu liderlik analizi ile liderlerin nereden nereye geldiklerini göstermek popülizm kavramını politik açıdan hatırlatmak da bu makalenin temel amaçları arasında yer almaktadır.

Lider ve Özellikleri

Dünya tarih de göstermektedir ki, büyük krizler, büyük olaylar, büyük savaşlar, çatışmalar, önemli kararlar, barışlar, başarılar, büyük birlikler, büyük kalkınmalar, genelde bu liderlik kavramıyla ilişkilidir. Tarih, halklarına ve vatanlarına iyi şeyler yapmış büyük liderlerle de, yönettikleri milletlere acılar çektirip ülkelerinin tarihten silinmesine sebep olmuş zalim, her türlü vicdan ve akıldan uzak diktatörlerle de doludur.

Dünya üzerinde geçmişten bu yana çok çeşitli yönetim şekilleri olmuştur ve bazıları hala da devam etmektedir. Dünya geneline bakılınca, teoride veya uygulamada farklı dozajlarda ve şekillerde farklı yönetim biçimleri mümkün de olsa, genel anlamda, bugün birçoğu gerek teoride kalsın gerek uygulamada da öyle olsun, çoğu demokrasi temelli olduğu iddia edilen bu yönetimlerde, liderler hala önemli rol oynamaktadır. Bunun tekrar altını çizmek gerekir.

Ve bu altını çizmeden sonra hemen belki sonda tekrarlanacak bir tespiti burada yapmak doğru olacaktır: Dünya bugün iyi yönetilmemektedir. Pratikte de teoride de bununla ilgili olarak gelir dağılımı adaletsizliğinden, hukuk sorunlarına, çeşitli krizlerden, göçlere kadar, insanlığın bir çok sorununda, önemli, ortak sebeplerden biri de bu yönetim sorunudur.

2023 Sonlarına doğru gerçekleşen BM İklim ve Çeşitlilik Konferanslarında sorunların çözüm noktasında 100 Milyar USD bulamayan dünyada, savaşlar veya savunma harcamaları için milyarlarca USD harcanabilmekte, yine aynı zamanlarda futbolda dünya kupası için kimi kaynaklara göre 220, kimi kaynaklara göre de 300 Milyar USD, bir aylık bu turnuva için tek kalemde harcanabilmektedir. Dahası dünyada evine ekmek götüremeyen, açlık sınırlarının altında yaşam mücadelesi veren, bunun için denizlerde, çöllerde hayatını kaybetmek pahasına, göç için yollara dökülen, savaşlardan kaçmak için yurtlarını terk etmek zorunda kalan milyonlar vardır. Var olan onca savaş, gerilimi, göçleri bir kenara koymak ne mümkün, ama sadece özellikle 20. yy sonları ve 21. yy başları, 2008-2009 Lehman Brothers ve 2020 Pandemisi gibi iki kriz, bu süreçte yaşanan büyük sorunlar ve Dünya'nın bir çok yerinde kendini, uzmanların tahminlerinden çok daha önce ve daha da ağır bir şekilde hissettirmeye başlayan İklim Krizine karşı ülkeler ve liderleri tek tek veya bir araya gelip de neler yapmışlardır?..

Neden bugün bu son üç büyük ve önemli gelişme karşısında “gelişmiş” veya “gelişmekte olan” birçok ülke hazırlıksız yakalanmıştır? Kimse sorun yaşamasin, tüm dünya için ortak

isteklerdendir. Ama bugün gelir seviyesi daha düşük milyonlar, bu üç büyük olaydan en fazla etkilenirken, fakirlerin ve açların sayısı hızla ve katlanarak artarken, bir çok ülkede özellikle bu pandemi sürecinden daha da çok etkilenen genç kuşaklara, eğitimden, gıda ve sağlıklarına bir çok alanda “kayıp kuşaklar” diye bakılıyor (ki bu dünyayı saran son enflasyon tehlikesiyle tabloların, acilen çözüm bulunamazsa daha da ağır olması da gündemdedir), dünya üzerinde gelir sadece %1-2’lik zümrede toplanmaya, dahası milyonerler, milyarderler olmaya devam etmektedir...

Ve bugün bu çalışmada ele alınacak birçok liderin tüm bunlar olurken izlediği ve kullandığı ortak ana yollardan biri de, Fransada ortaya çıkan milliyetçiliğin, özellikle İkinci Dünya Savaşı Almanya ve İtalyasında faşizme dönmüş halinin, bugün popülizm denen “modern” ama temelde yine minareyi çalan kılıfını uydurur atasözündeki ana fikirle kendini gösteren halidir. Bir sonraki kısımda popülizme daha detaylıca bakılacaktır. Ama özetle bu noktada izlenen popülist uygulamaların, asıl gerçekleri örtmek uğruna, yeri geldiğinde toplumları bölmek, hataları kapatırken, hatanın sürmesini sağlamak ve ne yazık ki işleri daha da kötüye götürmekten başka bir şeye yaramadığı bugün inkar edilemeyecek başka bir gerçektir.

İktisat, sosyal bir bilim dalı olarak, kaynakların kıtlığına rağmen, tüm bu acı tabloların olmadığı, toplumların, sağlık, huzur, refah içinde yaşadığı, gelir dağılımının, yardımların ve vergilerin adaletli olduğu sistemler için de çabalar, bunu amaç edinir. Bunun için hatayı da çözümünü de gösteren teoriler ve pratikler üretmeye çalışmak ortak amaçlardandır.

İşte bu noktada yeri geldiği için genel bir özet ve tekrarlar bir hatırlatma yapmak gerekmektedir: Adı iktisat, hukuk, siyaset, mühendislik ya da adı ne olursa olsun, hiç fark etmez, bu bir çok önemli bilim dalının objektif kriterlerinden de, sevgi ve adalet kavramlarından da, bilimin verdiği ileri görüşlü, akılcı bakış açısından da uzak hareket eden her lider ve toplumları tarih sahnesinden bir şekilde silinmiş ya da küçülmüşlerdir. Bunlara sahip olan toplum ve kültürleri ile, liderleri de hala saygı ile anılmaktadırlar ve yazılı tarihte silinmeyecek şekilde yerlerini almışlardır. Tabii ki büyük liderler de bazen hatalar yapabilirler/yapmışlardır, ama bu hataları görüp düzeltmek de, birçoğunun bu büyüklükleri içinde karşılaşılan bir başka gerçek, bir başka olmazsa olmaz özelliktir. Hatada ısrar etmezler. Toplumlarına örnek ve önder olurlar. Kendi toplumları dışında da örnek alınırlar, sayılırlar. Büyük liderler kurumlara, kurullara önem vermiş, hukukun gelişmesi ile sağlam bir demokrasiyi inşa etmenin yollarını aradıkları için örnek olmuşlardır. Ama maalesef bazı demokrasiler bazen, karizmatik liderlere, diktatörlüğe çıkan yolların kapılarını da açmıştır. Karizmatik liderleri anlamak için popülizm kavramına yakından bakmak gerekmektedir.

Popülizm Kavramı ve Liderler

Batılı ülkelerin temel siyasal özelliklerinden biri de, liberal demokrasiye sahip olmalarıdır. Bu siyasal yapıyı oluşturan iki kavramı da ayrı ayrı tanımlamak gerekirse: birinci ayak özgürlük ve liberal kurum ve kurallardan oluşurken, ikinci ayak da demokrasi de, çoğulculuk ve seçimlerden oluşmaktadır. Lakin aslında bu birbirleriyle uyumlu olması gereken

iki kavram, pratikte yanlış ellerde sıkıntılı bir sürece ve gerilime girebilmektedir. Özellikle demokraside çoğulculuk kavramı gereği, sorunlu politikacı/liderler, yine popülist söylemleri de kullanarak, basit seçim süreçleri ile, karmaşık toplumsal sorun ve çözümlerini oldu bittilere getirerek, toplumun geri kalanını dikkate almayan çoğunluk diktasına dönüşme eğilimine sahiptirler: Halk böyle istedi veya Halkımızın Çoğunluğu böyle uygun gördü, Halkın isteğine karşı çıkılmaz ortak söylemleri ile bir çok görüş bastırılabilir. Birçok şeyi bastırma eğilimi de popülizm olarak isimlendirilmektedir. En son Netanyahu yönetimindeki İsrail'de olanlar buna en yakın örnektir.

Demokrasilerde amaç, halk kitlelerini ve desteğini bu amaç siyasetine çekmektir. Ancak bunu mümkün kılmak, çoğu insanın hayal gücüyle kavrayamayacağı kadar karmaşık kurumsal düzenlemeleri de gerektirebilir. İnsanları güçlendirebilen modern demokratik mekanizmalar -nispi temsil gibi adil seçim prosedürleri, istişare ve tartışma süreçleri, sorunların dile getirilebileceği ve politikaların şekillendirilebileceği kanallar- çoğu insan için anlam ifade etmeyen karmaşık bir ağa dönüşebilir. Bu tip yapının karmaşıklığına, vatan-daşın politikaya ilgisinin zamanla azalmasının temel nedeni olarak bakılabilir. Modern demokrasinin karmaşık doğası, ciddi bir belirsizlik ve korku yarattıkça basit yollar ve pal-yatif çözümler de ön plana çıkmaktadır. Bu basitleştirme de popülizm kavramı kapsamında değerlendirilmelidir.

Popülizmin özünde, temel halk kelimesinin karşısına ne konulduğuna bakmak gerekir. Literatürde popülizmin birinci temel yönü olarak, algılanan bir "öteki"ne karşı "insanların" duruşu diye de geçer. Bu "öteki", bireysel hükümet temsilcileri veya tüm siyasi elit, yüksek finans ve büyük işletmelerin yanı sıra göçmen fakir ülkelerden işçiler vb de olabilir.

Bazen "öteki", "halkın" oluşumu için hizmet eder, referans noktası olarak alınır ve de ikincisi daha sonra öncelikle ne olmadığı açısından tanımlanır. Popülizmde "halk" ile onun "öteki"si arasındaki karşıtlığın son noktasıdır ve halktan söz eden popülistlerin birbirini tamamlayan bazı özellikleri vardır: Homojen bir ortam yaratmaya çalışırlar, kasıtlı olarak farklılaşmamış topluluğa ait olmayanları, yani "öteki"yi dışlarlar. Sürekli düşman yaratmak popülist siyasetin temelidir. İç ve dış düşmanlar bitmez. "Halkın" sözde homojenliği ve reddedilen grubun durumu yine de toplumdaki az çok heterojen grupların gerçekliğiyle büyük bir tezat oluşturur. Zira çoğulcu bir demokraside hükümet, etnik gruplar, ticari kuruluşlar, sendikalar, öğrenciler veya kadın kolektifleri gibi birçok farklı grubu ifade edebilen esasen azınlıklar tarafından kullanılan terimdir ve çoğunluğun tiranlığını önleyen bir sistem olan, farklı gruplar arasındaki açık rekabet ve uzlaşmalarla karakterize edilirse "poliarşi"dir.

Popülizm, farklı toplumsal grupların gerçek karmaşıklığının inkârını içerir ve aynı zamanda grup içi ve grup dışı arasındaki tüm farklılıkların her şeyi kapsayan tek bir farka indirgenmesini hedef alır. Diğer toplumsal grup özellikleri, en azından dolaylı olarak beyan edilir. Burada mevcut olmayan veya en azından önemli olmayan uzlaşmalar veya sonuç olarak bu tür gruplara verilen tavizler gereksizdir. Böylece bu arada çoğunluğun zorbalığı gerçek bir tehlike haline gelir.

Seçmenler ile belirli zümreler arasında büyüyen uçurum popülist liderlerin bunu kapatmayı iddia etmesiyle sonuçlanır. Her konuyu bilen, her konuda basit çözüm önerileri olan popülist liderler, halkın ihtiyaç duyduğu güveni güçlü liderle ilerleme başlığı altında, o halkın güvenliğinin de garantisi olarak görür, böyle de gösterirler. Bu paradoksal durum, demokrasileri giderek diktatörlüğe dönüştürürken, yozlaşma artarak başlar: Karizmatik liderler parti ve siyasete hakim olur. Karizmatik liderler, partileri veya parlamentoyu içeren ağdaki geleneksel bağlantılar kaldırılır; sözde, lider ile 'halk' arasında hiçbir arabuluculuğa müsamaha gösterilmez. Karizmatik liderler genellikle basit ve anlaşılır konuşur. Gerçeği ve kendisini gizler.

Aşağıda göreceğimiz sorunlu lider örneklerindeki gibi zenginliği gizler; dahası kendisini de sorun yaşayan halktan biri olarak göstermeye çalışan tanımlamalarda bulunur. Basını kontrol eder. Zaten tüm medya araçları da, genelde lidere yakın olan çıkar çevrelerinin kontrolü altındadır ve bu ortak oyunda medya, karizmatik liderleri halk böyle istiyor diye naralar atarak desteklemeye daha düşkündür. Her ikisi birbirini besler. Hatta İtalya örneğinde Berlusconi tipik popülist karizmatik sağ lider olarak, tüm popülist lider özellikleri yanında, medya ile medya patronu olarak olan direkt ilişkileri ile de bu bağlamda da farklı ve bu durumun gelebileceği noktaları gösteren belirgin bir örnektir.

Popülizm kural ve kurumları sevmez, "modern" bir krallık gibi, halk ile liderin arasında hiçbir şeyin girmemesi gerekir (Deiwi, 2009) Oysa karmaşık sonuç almanın zaman aldığı çoklu bir toplumda demokrasiye uzun bir etkileşim değişim süreci olarak bakıldığında, bugün Dünya ne yazık ki, her gün giderek popülizme kaymakta ve popülist liderlerin arkasından gitmeye başlamaktadır.

Lider Kıyaslamaları ve Yeni Dönem Lider Sorununda Mikro Örnek: Zelenski

Bugün, tarihi salt bugünün değer ve kriteriyle değerlendirmek ne kadar sağlıklı ve adanletli olur tartışmaları bir kenara, özellikle kabaca son 200 yılın ve bugünün dünyasında temel olan idealar ve kavramlardan yola çıkılırsa, hümanizm ve adalet gibi pozitif kavramlarla temellendirilmiş, demokrasi ile desteklenmiş yönetimlerle oluşturulmuş yapılardan ortaya çıkmış Atatürk veya Ghandi gibi kaç tane saygıyla anılan lider vardır?

"Mutlaka şu ve bu sebepler için, milleti savaşa sürüklemek taraftarı değilim. Savaş sorunlu ve hayati olmalıdır. Gerçek kanaatim şudur: Milleti savaşa götürünce vicdanımda azap duymamalıyım, öldüreceğiz diyenlere karşı, ölmeyeceğiz diye savaşa girebiliriz. Lakin millet hayatı tehlikeye maruz kalmıyorsa savaş cinayettir". Kimilerince bir asker olduğu için daha da "değerli" bulunan bu sözü söyleyen Atatürk'ün, Prof. Dr. İsmet Giritli'nin "Atatürk Cumhuriyeti ve Dünya Barışı" başlıklı çalışmasında ele aldığı barış anlayışına, her gün farklı bir olayla farklı bir gerilime kapı açılan, bugünkü sorun yaratan düzende maalesef birçok lider sahip değil (Giritli, 1998).

Bu iki lider karşılaştırılıyormuş sanılmadan (aksi saygısızlık olur), elleri cebinde Ukrayna'da çatışma alanlarında dolaşan, Ukrayna olayları öncesi, Pandora Papers skandalıyla yolsuzluk yaptığına dair adına da belgeler sunulan Zelenski'den (Much ve Obermaier, 2021) “Ben sizi ekmeksiz bıraktım ama babasız bırakmadım” (Aktaş, 2021) diyen ve ne yapıp ne edip, yıllarca savaştan bitap düşmüş halkını ve Kıbrıs halklarını korumak adına, Kıbrıs için ABD'ye yazdığı mektupla, diplomasiyi devreye sokmak için, önceleri kendisine büyük saygı duyan ABD yönetiminden, hadsiz bir cevap almayı göze alan İnönü sağduyusunu beklemek, ne kadar “mantıklı” olur? (Çelik ve Özgöker, 2020).

Ya da başka açılarla da bakılacak olursa:

Bugün hataları sebebiyle, birçok soruna da sebep olan, günümüzün dominant sistemi, Kapitalizmin ana vatanı ülkelerinin, bazı yaptıkları eleştirilecek olsa da, örneğin Churchill gibi bir lideri, kısa bir zaman öncesine kadar aynı koltukta oturan ve şu kısacık iktidarında bile adı ard arda bir sürü skandallarla anılan, istifa etti edecek denildiği halde, koltuktan inmesi bile bir dert Boris Johnson ile karşılaştırmak Churchill'e saygısızlık olmaz mı? Vahim olan İngiltere gibi yazılı bir anayasası olmayıp, demokrasisi ile övünen ülkede Johnson tek örnek de değildir. Daha önce o koltukta oturan David Cameron'un babasının da dünyadan bir çok önemli devlet başkanı veya işadamiyla aynı listede olduğu, kanunlardaki boşluklarla vergi dolandırıcılığı ve/veya haksız kazançlar elde ettiği iddia edilen Panama Papers Skandalını (Süddeutsche, 2016), ya da diğer bir İngiltere Başbakanı Tony Blair'in Irak olaylarında ABD ile el ele verip, on binlerce Iraklı'nın öldüğü harekate, sonradan yalan olduğu ispatlarla ortaya çıkan bahaneleri uydurduğunu bu dünya henüz unutmadı.

Garipliklere dünyanın süper gücü, Batı'nın “Büyük Abisi” ABD'de de rastlanmakta. Orada da benzer şekilde Thomas Jefferson gibi bir lider ile, aynı koltuğa oturup, bir önceki dönemde ABD başına geçecek, kendi ülkesinde de karışıklıklara sebep olacak, eski emlak patronu, Trump'ı karşılaştırmak da saygısızlık olmaz mı? Kendisi kadar olmasa da yine tartışmalı Bush ve Obama'dan sonra “America first” naralarıyla iktidara gelen, ülkem çıkarına ne uygunsa onu yaparım diye özetlenebilecek bir anlayışla, dünyada da bugünkü Kapitalizmin yapı taşlarından Merkantilizm ve ticaret savaşları tartışmalarını da alevlendiren, kural tanımaz açıklamalar yapıp, kararlar almış olan Trump benzeri liderler, aslında kendisi öncesi başkanın ve yönetiminin oluşturduğu Paris İklim Anlaşması gibi, Dünya'nın bugün en önemli sorunlarından birine çözüm çabasından, ben ayrıldım diyerek ayrılmasındaki gibi, aslında halkının veya Dünya'nın değil de, sadece belirli bir zümrenin çıkarlarını güden bakış açısının temsilcileri olarak hareket etmektedirler.

İktidara gelmeden emlak ile uğraşırken ve öyle ünlüyken, Deutsche Bank gibi birçok bankayı milyarlarca Dolar zarar uğrattığı mahkeme ve belgelerle ispatlı, ama başkan olunca dokunulamayan Trump'ın, Rus Oligarklarla da yine Deutsche Bank gibi yapılar üzerinden ilişkileri olduğu belirtilmekteydi. Yine her ne hikmetse Rusya'ya da kafa tutuyor gibiydi, ama seçilmesine sebep süreçte CIA tarafından da belgelenen çok çeşitli manipülasyonlarla Rus Hackerler üzerinden rakibi Clinton'u az bir farkla ekarte etmesinden midir, yoksa oligarklarla olan ilişkilerden mi, Putin ile görüşünce, ondan dost olarak bahsetmeye bile başladı (Köşler,2020).

Aynı Trump, seçilemeyeceğini anlayınca, Amerikan tarihinde bir ilk ile, zıvanadan çıkarak, kitlelerin, ülkedeki siyasi sisteminde karar mercilerinden Kongreye saldırmasını organize edip kıskırtmakla suçlanmakta, bu konudaki takibat Kongrede hala devam etmektedir.

Hatta ikinci kez aday olup da, şu an seçilen başkan Biden ile girdiği seçim yarışında, Biden'ın Ukrayna'daki oğluna çeşitli müdahaleler için, hala iktidarda olan Ukrayna Cumhurbaşkanı, eski komedyen Zelenski'ye telefonla baskı yaptığı iddia edilen gariplikler de olmuştur (BBC, 2022 ve Sabah 2022). Zelenski bunu inkar etse de, daha sonra bu baskıya dair belgeler basına sızdırılmıştır (Bu çalışma tamamlanmak üzereyken, Ukrayna olaylarının başlamasının üzerinden 300 gün geçtikten sonra, Zelenski, daha önce dünyanın haberi olmadan birden, ilk yurtdışı ziyaretini Biden'in Amerikasına yapmış ve askeri kıyafetle geldiği Beyaz Saray'da tarihin bir başka garip anekdotu olacak şekilde, bu olayda adı geçen aynı Biden'e madalyalar da hediye etmiş, Amerikan Kongresine de arkasında Ukrayna Bayrağı açılmış şekilde konuşma yapmıştır)...

Trump'ın bu yukardaki "oyununda" rol arkadaşı olarak görülen ve Ukrayna olayları öncesi, Pandora Papers skandalıyla yolsuzluk yaptığına dair adına da belgeler sunulan Zelenski'nin (Much ve Obermaier, 2021) bu son Ukrayna olayları öncesi ülkesindeki *sözde halk desteği* önemli ölçüde düşmüştü (sözde tabiri bir sonraki bilgilerden dolayı özellikle kullanılmıştır ve bunun sebebi, bu sonraki bilgilerle daha iyi anlaşılacaktır). (Hatta ne yazık ki belki tarih bunu kendisi de daha sonra kesin olarak kayda alacaktır, ama tüm bu ortamda, savaşta her gün sabah akşam "kendisine verilen" bir metin okuduğu alay konusu olan, ülkeden ülkeye de canlı bağlantıdan canlı bağlantıya katılan, eski komedyen için, savaşın bir can simidi olduğunu belirten, özellikle kıta Avrupa'sında bir sürü görüşler de vardır – Örnek: (Mishchenko,2022). Seçimlerin 2019 Nisan'ındaki ikinci turu sonucunda, halkın hiç yadsınmayacak önemli bir çoğunluğu, arkasında, TV'lerdeyken patronu da olan, medya patronu, Ihor Kolomoski gibi başka oligarklar var diye şüphe duysa da, kendisi de oligark kökenli olan önceki lider Proşenko'dan da mutlu olmadığından, çaresizce, yine Proşenko ile girdiği seçim yarışında, %73,2 lik önemli bir oy ile Zelenski'yi seçmişti (Reuters, 2019 ve Härtel, 2022).

Halkların sözde büyük bir çoğunluğu, her ne kadar yolsuzluk ve haksızlıklarla yönetilseler de, bu yoğun krizler ortamında, yukarıdaki Ukrayna ve daha sonra Macaristan örneklerinde olduğu gibi, lider değişimine karşı çıkıp, dere geçerken at değiştirilmez mantığıyla, mevcut liderlerine sahip çıkmıştır (Macaristan örneğinde, Orban, Ukrayna krizi öncesinde, seçim anketlerinde belirgin bir oy kaybediyorken, bu krizle, beklenmedik şekilde seçimleri kazanmıştır, ama AB Aralık 2022'de son aldığı kararlarla, Orban ve yönetimine olan güvensizlikten dolayı, hem de fire vermeden, Macaristan'a AB tarafından ödenmesi gereken Milyarlarca Euro'nun ödenmesini dondurmuştur). Ama ülkelerdeki, mevcut bozukluklar giderilmedikçe, bu durum, ne kadar sürdürülebilir diye sormak gerekmektedir.

Yukarıdaki sözde halk desteğinin burada kullanılması da, aslında tüm bu garipliklere bir tepkiyi de barındıran ve demokratik rejimlerde önemli bir faktör olan seçimlere halkların katılım oranlarının, Ukrayna'daki son seçimlerde %62 gibi rakamda olmasından kaynaklanıyor. Yani kabaca on kişiden sadece altı kişi oy kullanmaya gidiyor ve bunun da sadece dördü bu lidere oy vermiş. Sonuçta o kişiye oy vermemiş gözükken altı kişi gerçeği önemli bir konu.

Bu durum sadece Ukrayna'ya has bir semptom değil. Bugün gelişmiş Avrupa'da bile seçmen, ülkeden ülkeye değişebilen – kuzey ülkelerinden güney ülkelere inildikçe daha da artan ve AB yapılarına dair seçimlerde çok daha yüksek olmakla birlikte, dikkati çeker şekilde ulusal yönetim seçimlerinde de tespit edilen bir şekilde bazı farklı sebeplerle de olsa - her türlü seçimlere, her sene daha da azalan bir şekilde önemli ölçülerde katılım gösteremeyebiliyor.

Buna dair yapılan anketler ve araştırmalar da seçmenlerin politikacıardan memnun olmadığı, politika ve çıkar çevreleri ilişkilerinden rahatsız olduğu, alınan kararların objektif bulmadığı vb. durumlar politikacılara güveni azalttığı, liderlik sorunlarının yaygın olduğu gibi tedaviye muhtaç yaralara işaret ediyor (Cremer, 2016). Yine bu çalışma tamamlanmak üzereyken AB Paramentosunda patlak veren ve Parlamento Başkan Yardımcılarından birinin gözüaltına alınması ve bazı AB bürokratlarının da tutuklanmasına varan rüşvet iddialarıyla ilgili olayları da, sadece ülkeler değil, önemli kurumlarda da önemli sorunlar olduğuna işaret eden ve bu çalışmada kısa da olsa değinmek gereken önemli bir sorun olarak görmek gerekir.

Bu liderler sorunundan, genelde/"normal zamanlarda" sadece, sağlam ve sağlıklı bir güçler ayrılığının temel alındığı, büyük bir oranda sağlıklı demokratik rejimlerde değil de, çoğunlukla liderlerin yönettikleri coğrafya içi veya dışı, bazı çevrelerin ya da kendi oluşturdukları güçlü çevrelerin desteğiyle, apaçık veya gizli başaktör olduğu yönetimlerde bahsedilirdi. Ama bugün bu durum Kıta Avrupası'nda bile kronikleşmeye, ülkelerde sıkıntılara yol açmaya başladı. Dahası bu bozulmuşluk ve kirli ilişkilerin sebep olduğu sorunlara en son örnek, bu çalışma hazırlanırken patlak veren olaylarda, gözüaltına alınmalara varan bir şekilde, AB Paramentosu gibi, sözde kapsayıcı olması gereken, yeri önemli yapılarda, üst düzey yöneticiler üzerinden kendini göstermiştir.

Doğal olarak bu politikaya güvensizliğin en önemli temsilcisi ve uygulayıcısı olduğu için de sorun, onlar, liderler üzerinden göz önünde oluyor, daha çok tartışılıyor. Zira onlar, bu ilişkileri önlemesi gereken devlet gücünün tepesindeki temsilcilerden biri olması gerekirken, bir noktada bu kirli ilişkilerin vitrini de, olabiliyorlar. Ve bununla sonuçta temiz ve bir arada kalmasına örnek olmaları gereken halklarının, arasında nifak tohumları ekererek, gruplaşmalarına ve büyük birliklerin dağılmasına da sebep olabiliyorlar. Sadece kendi halkları değil, aynı zamanda bu yanlış uygulamalarıyla, ilişkilerini temelden bozacak şekilde, ilişkide oldukları komşu ülkelere de güvensizlik veriyorlar.

Çolak ve Yeldan'ın da yazınlarında belirttiği, bu ilişkiler ağı, ahbap çavuş - / yandaş kapitalizmi diye de adlandırabilir. Ve yer yer farklılıklar gösterse de, bununla ilgili tüm

kötü örneklerin, yönettikleri tüm halkları değil de, değişiklikler gösterse de sadece belirli bir kitleyi koruduğu, kolladığı tespit edilir. Buna yukarıdaki Zelenski örneğindeki gibi tecrübeleri de kapsayan örnek çalışmalarda daha geniş kapsamlı olarak değinilmiştir (Çolak 2018 ve Yeldan, 2017)

Lakin bugünkü son krizlere bakıldığında, bu ahbap çavuş kapitalizminin varlığının daha su götürmez bir vaka olması yanında, bu çıkar ilişkileri olarak açıklayacağımız ve Adaletli bir şekilde halkın geneline değil de, belirli bir zümreyi koruyan ilişkilerin, günümüzün modern demokratik ülkelerinde de olduğunun ortaya çıkmış olması, küreselleşme ile dünya geneline yayılan hayati öneme sahip, başta ahlak birçok boyutu olan bir sıkıntıya işaretler. Son krizler toplumların özellikle çalışan veya işsiz kesimlerini derinden etkilemiştir. Bu krizlerde zaten parası olanların daha da zenginleştiği birçok araştırmanın ispat ettiği bir gerçektir.

Genel olarak özetleyecek olursak, bu sözde modern yönetimlerde de

- güçler ayrımı ister daha iyi çalışsın ister daha kötü,
- ister adına lobi ilişkileri denilsin, ister çıkar ilişkileri,
- bu ilişkilerden zarar görecekle, diğer daha kötü örneklerdekine göre ister daha az zarar görsün, ister aynı şekilde,

“örtülü”/maskeli bir ahbap çavuş kapitalizm ilişkisi vardır.

Ve dahası bu doymak bilmez ilişkiler ağında ödenen faturalar artık bu krizlerdeki balonlar gibi şişerek, şu anda var olan enflasyon sorunu gibi, daha büyük patlamalar ile kendini göstermekte, sadece bir halkı veya toplumu değil, tüm dünyayı da etkiler hale gelmektedir. Bu etkiler de ister istemez, insana bugünkü kadar global olmayan bir dünyada bile olsa, bugünle benzerlikler gösteren, 1920’lerin sonundaki Büyük Buhran dönemini ve sonrasındaki gelişmelerin Dünyayı nasıl 2. Dünya Savaşı gibi daha büyük ve acı sonuçlara kadar götürdüğünü de hatırlatmaktadır.

Bu sorunlar hızla aşırı milliyetçi akımlara yol vermiş ve adaletsiz ve dengesiz düzen, yıllar süren, daha büyük bir kaosa dünyayı sürüklemiştir. Bugün bu tip vakaların, tarihte yaşanmış,

Nazi Almanyasının, Mussolini İtalyasının yaşadığı ve dünyaya da yaşattığı, bir çok acı tecrübe gibi, başka örnek acı tecrübelere evrilme riskini kim inkar edebilir.

Bu durum, lider problemine ya da hangi kesimden olursa olsun tarihteki benzer sorunlara çözüm olarak da düşünülen güçler ayrılığı mekanizmasında da, bir hata ya da eksikliğin olduğuna işaret eder. Zira bir şekilde bu ilişkiler ağı beslenebiliyorsa, örneğin ya hukuk/Adalet sisteminde eksikler / hatalar vardır, kanunlar hatalı veya eksiktir ya da hiç uygulanmıyor ya da yanlış uygulanıyordur. Ayrıca kanun yapıcı Parlamento/Meclislerde de burada bahsedilenlerle benzer ve iç içe geçmiş sıkıntıların olması söz konusudur.

Sonuç

Dünyadaki problemler büyümekte güvenlik azalmakta, her alanda belirsizlik artmaktadır. Paradoksal bir şekilde demokrasiler zayıflamakta ve karizmatik liderlere her yerde talep artırılmaktadır: bu liderlerin, güncel Ukrayna Olayları kapsamında patlak veren ve tüm dünyayı etkisi altına alan enerji ve enflasyon krizleri, art arda açıklanan milyarlarca EUR'luk veya USD'lik ekonomik, siyasi ve askeri önlem paketleri v.b. kararlarını da hatırlamak gerekir. Bu kararların tarihe nasıl yön vereceği önemlidir. Dünya, Almanya Şansölye'sinin, "Zeitenwende" – Tarihte Dönüm noktası olarak altını çizerek adlandırdığı önemli bir kırılma yaşamaktadır ve bu Ukrayna olayları, öncesi, ortaya çıkışı ve şu anki gelişimleriyle, başta da belirtilen, derinlemesine ve geniş bir analiz gerektiren başka bir çalışmanın konusudur.

Zira bu birbiriyle ilişkili "hatalar" ve sağlıksız ilişkiler zincirinin faturası tüm dünyanın Halklarına çıkmaktadır. Bu Ukrayna olayları olmadan bile, bugün son iki sarsıcı süreçle (2008 ve 2009 krizi ve Korona) iyice perçinleşen adaletsiz düzen ve bunun önemli ispatlarından, bugün dünyadaki paranın kabaca %80'i kadarına, dünya nüfusunun %2'si kadar bile etmeyen bir grubun sahip olması gerçeği, dünyanın iyi yönetilmediğine işaret değil midir?!!..

Dahası bu çalışma tamamlanırken çıkan araştırmada, son Ukrayna olaylarında, Batının sözde yaptırımlarına rağmen, olayların diğer tarafındaki Rus oligarkların mal varlığının 2022 sonunda azalmak bir yana, 303 Milyar Dolardan 505 Milyar Dolara artış göstermesi nasıl açıklanabilir_ (Bölükbaşı, B. 2023).

Her yerdeki gelir adaletsizlikleri, kaoslar, krizler, savaşlar, genelde bu Adaletsiz düzen ve basiresiz politika ve yöneticilerinin ve tabi ki bilerek/bilmeyerek, isteyerek/istemeyerek, buna göz yumanların da, sebep olduğu bir durumdur.

Demokrasi beşiği iddiasında bulunan, kapitalizmin ana yurtlarında, bu ve benzeri, sayısı başka ülkelerden örneklerle arttırılacak karizmatik liderlerin!!! olması, tedbirler alınmazsa, daha ağır bir duruma ve sürüklenilmekte olan bir güven ve kaygı bunalımı zincirine işaret etmektedir.

Zira demokrasilerde eskiden olan güvenle önemli görünen faktörlerden seçimler, özellikle Batılı haklar gözünde önemini yitirmeye başlamıştır. Seçimlere katılım oranları her yıl düşüşler göstermekte, anketler ağır bir politikaya güvensizlik sorununa işaret etmektedir. Bu durumda da aşırılık yanlısı yeni isimler bir anda gündeme oturabilmekte, söylevler sertleşmekte, tehlikeli faşizan fikirler eylemlerle hayata geçirilmekte, genelde bunlar da, Dünyayı çok daha tehlikeli başka olaylara gebe hale getirmektedir. ABD'de son kongre saldırısı, Trump'ın tekrar iktidara gelme ihtimali, güncel İsrail olayları, Dünyadan türlü dikta uygulamaları ve çabaları, Fransa ve Almanya örneklerindeki gibi, popülist ve ırkçı parti ve hareketlerin oylarını arttırması, halkların oralarda bunları çözüm olarak görmeye başlaması ve son Ukrayna olayları bu hatalar zincirinin sadece birkaç halkasıdır.

Bugün Dünya ekonomik ve sağlık krizleriyle görülen veya görülmeyen çok daha büyük sorunlara da gebe dir. İnsanlığın gideceği başka Dünya olmadığına göre, bilim insanların yıllardır tedbir aldıramadıkları, İklim ve Çevre konuları da bunların başında gelmektedir. Dünya ekonomik sistemi de, Dünya barışı ve huzuru da, Çevre de, İklim de, eskisinden daha fazla adaletli, eli kirli işlere bulaşmamış, ileri görüşlü, barışçıl, bilimi de ilimi de, akli selim, tüm insanlığa yarayacak kararlar ve uygulamalar için kullanacak liderlere ihtiyaç duymaktadır.

Sorunlara sebep diğer başlıklar yanında, artan ekonomik ve siyasi problemleri çözecek kurumları yaratacak gerçek liderlere de dünyada giderek artan bir ihtiyaç vardır. Böylesi liderler de bir araya gelmeli ve bir an evvel ortak çözümler üretmeli, tüm toplumları bu kriterler altında yönetmeli ve toplamalıdır. Aksi takdirde bu yazı içinde değinilmeyen diğer alınmış karar, uygulama ve sonuçlarının, dünyayı hiç de iyi bir yere götürmediği ihtimali de kuvvetlenerek artmaktadır.

Demokratik sistemlerde toplumların buna dair bilinçleri arttırılmalı, tarihteki kötü tecrübeler hatırlanmalı, görülmeli, Halklar bilinçlenmeli, STK benzeri yapılar kuvvetlenmeli, başta liderler nasıl olursa olsun, onların da sistemi oluşturan tüm kesimlerin de hata yapmasına engel olacak ya da doğru kararlarını daha da geliştirecek, parlamenter, hukuki ve sosyal güçler ayrımı/bağımsızlığıyla güvence altına alınmış, dengeli yönetim sistemi ve bunları idrak etmiş yöneticiler olmalıdır.

Kaynakça

- Aktaş, A. (2021). *Ben sizi ekmeksiz bıraktım ama babasız bırakmadım*. Dünya Gazetesi. (Kaynak: <https://www.dunya.com/kose-yazisi/ben-sizi-ekmeksiz-biraktim-ama-babasizbirakmadim/641253>. Erişim: 02.07.2022
- BBC (2022). *Trump'ın azil süreci: Ukrayna skandalı nedir, Joe Biden neden olayın bir parçası haline geldi?* BBC. (Kaynak: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49794087>. Erişim: 02.06.2022
- Bölükbaşı, B. (2023) *Trotz Ukraine-Krieg: Forbes zählt mehr russische Milliardäre – fünf gaben Staatsbürgerschaft ab*. FR. Kaynak: <https://www.fr.de/politik/ukraine-krieg-news-aktuell-putin-kreml-forbes-russische-milliardaere-staatsbuergerschaft-oligarchen-92223983.html>. Erişim: 23.04.2023
- Cremer, A. (2016). *Aktuelle Entwicklungen der Wahlbeteiligung in Europa*. FES. Kaynak: <https://library.fes.de/pdf-files/dialog/12858.pdf> Erişim: 25.11.2022
- Çelik, H., Özgöker U. C. (2020). *Johnson Mektubundan Trump Mektubuna Türkiye ABD İlişkileri*. Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, Cilt 8. No 1. 2020. Kaynak: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/976770>. Erişim: 03.07.2022
- Çolak, Ö. F. (2018). *Ekonomide Masallar Gerçekler*. Efil Yayınları
- Deiwiks, C. (2009). *Populism, Living Reviews In Democracy*. Kaynak: <https://eds.s.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=7cdc19ee-55e1-4765-8a930db6d58f9682%-40redis> Erişim 05 01 2023
- Giritli, İ. (1998). *Atatürk Cumhuriyeti ve Dünya Barışı* Erdem Cilt 11 Sayı 31. Cumhuriyet. Özel Sayısı I Kaynak: <https://dergipark.org.tr/tr/download/articlefile/687384> Erişim: 02.07.2022

Ayık, A. (2023). Dünden bugüne dünyada var olan derter ve kapitalizmde lider sorunu. *Efil Journal of Economic Research*, 6(2), 51-63.

- Härtel, A. (2022). *Die Ukraine unter Präsident Selenskyj* Stiftung Wissenschaft und Politik Kaynak: <https://www.swp-berlin.org/wissenschaftler-in/andre-haertel> Erişim: 12.10.2022
- Kößler, T. (2020). *Trumps geheime Finanzen - NYT-Reporter schreibt über Beziehungen zur Deutschen Bank*. Deutschlandfunk. Kaynak: <https://www.deutschlandfunk.de/trumps-geheime-finanzennyt-reporter-schreibt-ueber-100.html>. Erişim: 01.06.2022
- Mishchenko, K.(2022). *Selenskyj - Plötzlich ein Held* – MDR. Kaynak: <https://www.mdr.de/nachrichten/welt/osteuropa/politik/selenskyj-portrait-100.html> Erişim: 02.10.2022
- Much, M., Obermaier, F. (2021). *Praesident mit Oligarchennaeh*. Süddeutsche Zeitung (SZ)- Kaynak: <https://www.sueddeutsche.de/wirtschaft/pandora-papers-ukraine-selenskyj-oligarchkolomoiskij-briefkastenfirmen-1.5429056> Erişim 02.06.2022
- Özkaynar, G. K. (2017). *Tarihte Öne Çıkan Türk Lider Örnekleri Üzerine Bir İnceleme*, JEBM Ekonomi, İşletme ve Yönetim Dergisi: Sürekli Dergi Journal of Economy, Business, and Management: A Continuous Journal Cilt: 1, Sayı: Kaynak: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jebm/issue/32985/367100> Erişim: 10.07.2022
- Reuters (2019). *Selenskyj wohl erster Präsident der Ukraine mit eigener Mehrheit* Kaynak: <https://www.reuters.com/article/ukraine-wahl-idDEKCN1UH1MM> Erişim: 22.09.2022
- Sabah (2022). *Zelenskiy ve Trump videosu gündeme bomba gibi düştü! Ukrayna liderinin yaptığı harekete dikkat.*Kaynak: <https://www.sabah.com.tr/dunya/zelenskiy-ve-trump-video-su-gundeme-bombagibi-dustu-ukrayna-liderinin-yaptigi-harekete-dikkat-5960069?paging=3>. Erişim: 02.06.2022
- Süddeutsche, (2016). *Cameron verspricht, seine Steuererklärungen zu veröffentlichen* SZ. Kaynak: <https://www.sueddeutsche.de/politik/grossbritannien-cameronverspricht-seine-steuererklarungen-zu-veroeffentlichen-1.2942113> Erişim 02.06.2022
- Yeldan, E. (2017). *Yandaş kapitalizmi* Cumhuriyet. Kaynak: <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/erinc-yeldan/yandas-kapitalizmi-672377> Erişim: 03.07.2022)